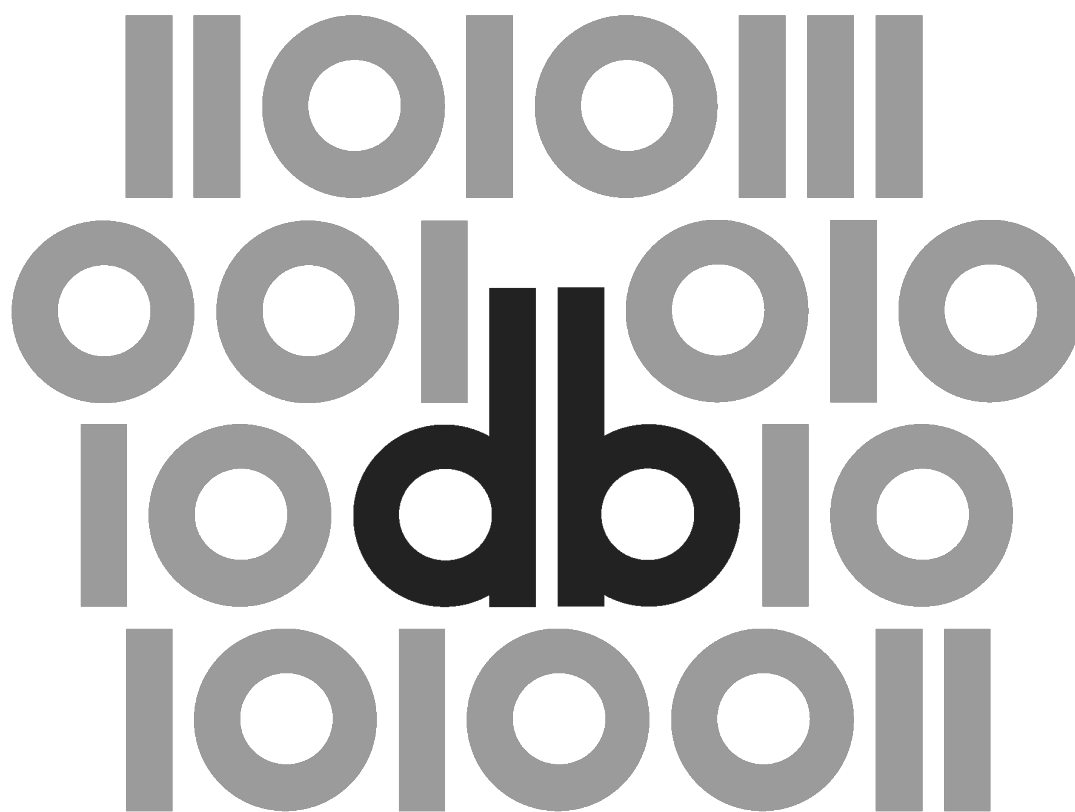

2018.01.

<DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

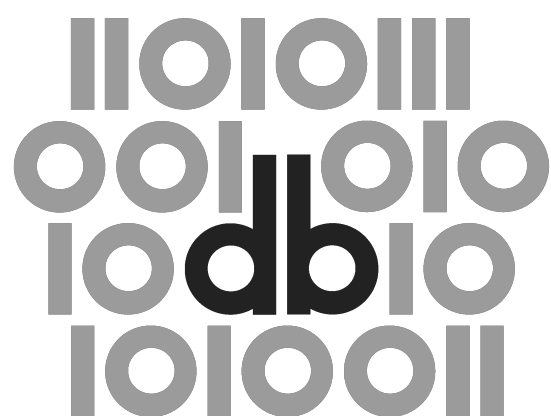

2018.01.

</DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

Digitális Bölcsészet
2018., első szám

<DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET>

2018.01.

Felelős szerkesztő:

Maróthy Szilvia

Szerkesztőbizottság:

Bartók István, Fazekas István, Golden Dániel,
Horváth Iván (a bizottság elnöke), †Orlovszky Géza,
Palkó Gábor, Pap Balázs, Sass Bálint, Seláf Levente

Szerkesztőség:

Almási Zsolt, Fodor János, Kokas Károly, †Labádi Gergely,
Parádi Andrea

Rovatvezetők:

Tanulmányok: Kiss Margit

Műhely: Péter Róbert

Kritika: Bartók Zsófia Ágnes

ISSN 2630-9696

DOI 10.31400/dh-hun.2018.1

Kiadja az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszéke, 1088 Budapest,
Múzeum krt. 4/A.

Felelős kiadó az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék vezetője.

Megjelenik az Open Journal Systems (OJS) v. 3. platformon, melynek
működtetését az ELTE Egyetemi Könyvtár- és Leváltár biztosítja.

Honlap: <http://ojs.elte.hu/index.php/digitalisbolcseszett>

Email cím: dbfolyoirat@gmail.com

Tördelés: Hegedüs Béla

Grafika: Hegyi Gábor

Tartalom

Beköszöntő	7
Prószéky Gábor előszava	9
Andrew Prescott előszava	11
Szerkesztőségi köszöntő	13
Tanulmányok	15
Labádi Gergely	
Az olvasó gép: Berzsenyi Dániel versei távolról	17
Drótos László–Kokas Károly	
Webarchiválás és a történeti kutatások	35
Markó Anita	
Hálózatok a 16–17. századi album amicorumokban: Az 1500 és 1700 közötti hungarika jellegű emlékkönyvbejegyzések hálózatelemzése az <i>Inscriptiones Alborum Amicorum</i> adatbázis alapján	55
Matthew L. Jockers	
Metaadat	83
Műhely	109
Sennyey Pongrácz	
Viták és víziók a digitális bölcsészetről	111
Horváth Iván	
Digitális bölcsészet a virtuális nemzeti könyvtárban	121
Lejtovicz Katalin–Matthias Schlögl–Bernád Ágoston Zénó–Maximilian Kaiser–Peter Alexander Rumpolt	
Digitalizáció és hálózatkutatás: Az <i>Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950</i> és az APIS-projekt 139	
Cséve Anna–Fellegi Zsófia–Kómár Éva	
Móricz Zsigmond levelezésének (1892–1913) digitális kritikai kiadása Esettanulmány	159
Biszak Sándor–Kokas Károly	
Budapest Időgép	175
Ruttkay Zsófia	
Digitális Múzeum – a MOME TechLab projektjeinek tükrében	185
Dragon Zoltán–Sebestény Csilla	
#BREW: influencer-kísérlet az Instagram újhullámos kávéközösségében 203	

Kritika	217
Matthew James Driscoll and Elena Pierazzo, eds., <i>Digital Scholarly Editing: Theories and Practices</i> (2016) – Maróthy Szilvia	219
Laura Estill, Diane K. Jakacki and Michael Ullyot, eds., <i>Early Modern Studies after the Digital Turn</i> (2016) – Maczelka Csaba	223
Matthew K. Gold, ed., <i>Debates in the Digital Humanities</i> (2012); Matthew K. Gold and Lauren F. Klein, eds., <i>Debates in the Digital Humanities 2016</i> (2016) – Zámóné Kocic Larisa	233
George Bruseker, László Kovács and Franco Niccolucci, eds., „Digital Humanities.” <i>ERCIM News</i> 111 (2017) – Molnár Sándor Gyula	239
In memoriam	243
Szajbély Mihály: Búcsú Labádi Gergelytől	245

Maróthy Szilvia

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Régi Magyar Irodalom Tanszék*

mthy.szilvi@gmail.com

Matthew James Driscoll and Elena Pierazzo, eds. *Digital Scholarly Editing: Theories and Practices*. Digital Humanities Series 4. Cambridge: Open Book Publishers, 2016. ISBN 978-1-78374-240-0 (PDF). 294 oldal. <https://doi.org/10.11647/OBP.0095>

A kiemelkedő nyugat-európai és észak-amerikai digitális filológiai műhelyek kutatói által jegyzett kötet a tudományos elektronikus szövegkiadások legújabb felmerülő problémáival foglalkozik. A monográfia előzménye a hágai Huygens Institute 2012-ben tartott nemzetközi szemináriuma a hollandok mellett olasz, francia, német, norvég, dán, brit, kanadai és amerikai kutatók részvételével zajlott. Mint a szerkesztők megjegyzik, a kötet célja a digitális szövegkiadások diskurzusában fontos, referenciapontként szolgáló tanulmányok közzététele mind az elmélet, mind a gyakorlat terén.

A kötet elméleti írásainak sorát a szerkesztők közös tanulmánya nyitja meg, mely az utóbbi évtizedek digitális filológiai programjait tekinti át (ennek folytatása Elena Pierazzo tanulmánya is a kötetben). A filológusok tevékenységi körének rövid, adatközpontú meghatározását a kötet egyes tanulmányaira mutatva fejtik ki. A tanulmány szerzői a nem tudományos igényű szövegdigitalizálásról éles véleményt fogalmaznak meg: a nem megfelelően digitalizált szövegek internetes elérése a semminél is rosszabb, hiszen azt a hamis ideát táplálja, hogy a szöveg nem szerkesztési folyamatok végeredménye, az adott kiadás pedig a szöveg egyetlen lehetséges megjelenése (6).¹ Ismerős gondolat ez, a vita könyvtárak és filológiai műhelyek, illetve kalózkodások és könyvtárak között hazánkban is lezajlott, ha nem zajlik jelenleg is (előbbire jó példa a 2004-es *Filológia és digitális barbárság* konferencia anyaga).²

A *digital scholarly edition* (digitális tudományos kiadás, a továbbiakban DSE) fogalmát a kiadástípus első bibliográfusa, Patrick Sahle definiálja, lényegében a 2008 óta fejlesztett katalógusának³ előszavát kibővítve. Meghatározása részint szakmai kritériumokat, részint technikaiakat érint: utóbbi a médiumváltással bekövetkező paradigmaváltás lényegét igyekszik megragadni. A digitálisan létrehozott kiadás e szerint a szöveg struktúráját, jelentését rögzíti, különféle nézeteit (forrásait, verzióit) teszi elérhetővé és vizuális bizonyítékkal (fotóhasonmás) rendelkezik. Az ezzel

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült. A kutatás címe: *Elektronikus szövegkiadások Magyarországon*.

¹ Az oldalszám hivatkozások a kötet PDF-verziójára vonatkoznak.

² *Filológia és digitális barbárság: az ELTE BTK Bölcsészettudományi Informatika Önálló Program (BIÖP) konferenciája*, 2004. március 4., hozzáférés: 2018.05.12, <http://magyar-irodalom.elte.hu/biop/barbar/>.

³ Patrick Sahle, *A Catalog of Digital Scholarly Editions*, v 3.0, hozzáférés: 2018.05.12, <http://www.digitale-edition.de/>.

szembeállított digitalizált szövegkiadás pedig az a „hamis” digitális kiadás, mely e tulajdonságokat részint vagy egészében nélkülözi. Sahle a *born digital* kifejezést ugyan nem használja, de világos, hogy a DSE-t ilyennek tekinti. A *reborn digital* fogalmával azonban végképp nem foglalkozik, tehát azzal, miképpen lehet papír alapú kiadásból kritériumainak megfelelő verziót készíteni. Pedig erre is számos példát hozhatnánk: több egyetemi kiadó digitalizálja ily módon korábbi szövegkiadásait.⁴

Amikor azonban a DSE megfogalmazásával Sahle az adott mű összes forrásainak teljes körű feldolgozását és megjelenítését, a szöveg többszörös megjeleníthetőségét hirdeti, valójában nem a digitalizálttal helyezkedik szembe, hanem a kritikai kiadás, a főszöveg-megállapítás eljárásaival. A digitális fordulattal tehát éppoly elfogult, mint volt a nyolcvanas évek szövegkritikája a genetikus szemlélettel kapcsolatban. De miért ne lehetne az elektronikus kiadás akár kritikai, akár forrás-, akár genetikus vagy éppen népszerű kiadás? A DSE mint a lehető kiadások legjobbjika, a mindentudó és objektív⁵ naivan hatnak abban a sokkal szabadabb közegben, amit az utóbbi évtizedben nemzetközileg elfogadottá vált Text Encoding Initiative (TEI) szabványa biztosít.

A tudományos elektronikus szövegkiadás mint fogalom magyarázatánál nemcsak az elektronikus (vagy digitális, hálózati) szorul magyarázatra, hanem a kiadás is. Az elektronikus, kivált a mára egyeduralkodóvá vált hálózati publikációk alapvonásai a nyitottság, a tartalom, a technikai kivitelezés és a létrehozói csoport folyamatos változása, ezt számos tanulmány hangsúlyozza. A dinamikusság olyan előnyei mellett, mint a folyamatos fejleszthetőség, a valós idejű kiadás (*edition-in-time*) jelensége, a hipertext lehetőségek vagy interaktivitás számos hátránnyal is jár. Ilyenek többek között a kevés példány miatti sérülékenység, a korábbi verziók felülírásával létrejövő adatvesztés, a nem megfelelően biztosított hivatkozhatóság.

A kötetben Marina Buzzoni egy a kiadástípusra vonatkozó protokoll létrehozását veti fel, s foglalja össze, egy ilyen ajánlásnak miket kellene figyelembe vennie – konkrét javaslatokat azonban nem fogalmaz meg. A TEI kézikönyvében (2007) Marilyn Deegan már kísérletet tett a gyűjtés és megőrzés szempontjainak felsorolására, a kiadások gyűjteményi kezelésére: ez máig az egyik legalaposabb munka a témában.⁶ A TEI egyik munkacsoportja pedig 2015 óta dolgozik a TEI Simple modellen, mely lehetővé teszi, hogy a TEI kódolás ne csak a szöveg jelentésére, hanem annak megjelenítésére vonatkozó információkat is rögzítsen, lényegében TEI elemkészlet használatával.

A tudományos elektronikus szövegkiadások összegyűjtésével, katalógusszerű feldolgozásával foglalkozik Greta Franzini, Melissa Terras és Simon Mahony tanulmánya. Munkacsoportjuk 2016 óta dolgozik a nemzetközi katalóguson, melyet Sahle annotált bibliográfiájával szemben egy jóval több szempontot (49-et) figyelembe vevő és közös-

⁴ Például: Paul Vetch et al., *The Cambridge Edition of the Works of Ben Jonson Online* (Cambridge University Press, 2014), hozzáférés: 2018.05.12, <http://universitypublishingonline.org/cambridge/benjonson/>; Mikszáth Kálmán művei, DigiPhil, hozzáférés: 2018.05.12, <http://www.digiphil.hu/>.

⁵ „Within the digital paradigm, the process is reversed: the editor does not *write* the edited text.” *Digital Scholarly Editing*, 31. (Kiemelés az eredetiben.)

⁶ Marilyn Deegan, „Electronic Textual Editing: Collection and Preservation of an Electronic Edition,” in *Electronic Textual Editing, Preview*, John Unsworth, Katherine O’Brien O’Keeffe and Lou Burnard, eds. (tei-c.org, 2007), http://www.tei-c.org/About/Archive_new/ETE/Preview/mcgovern.xml.

ségileg fejleszthető modell jellemez. Előzetes felmérések szerint 325 tételt kell feldolgozniuk, ebből jelenleg 222 van kész. Alapvető céljuk a katalógussal az elektronikus kiadások követendő gyakorlatának megrajzolása, tehát elsősorban nem a megőrzést, a gyűjteményi feldolgozást tartották szem előtt. Sajnos alapvetően a nyugat-európai és észak-amerikai kiadványok reprezentálják magukat, magyar vonatkozású kiadás egyetlen található, az *Inscriptiones Alborum Amicorum*.⁷

A kötet az utóbbi évek trendjeiből széles merítést ad. Dirk Van Hulle a Beckett archívum vezető kutatója annak elméleti hátterét mutatja be, miként lehet alkalmas egy folyamatosan bővülő szerzői szövegbázis kéziratokkal, nyomtatványokkal és szerzői könyvtárral a szövegkeletkezés vizsgálatára, illetve az intertextusok feltérképezésére. Elemzése a genetikus kiadás határait feszegeti, megfogalmazását kölcsönözve: „a marginália és a paralipomena képes megmutatni a »kiterjesztett elme« működését” (118).

A kiadások sokféleségére, rétegeire mutat rá Krista Stinne Greve Rasmussen is, aki az olvasói, felhasználói és közreműködői szerepeket különíti el és vizsgálja. A közösségi használat nagy hangsúlyt kap a Devonshire Manuscript projektet bemutató sokszerzős tanulmányban is. A projekt célkitűzése az volt, hogy olyan tudományos kiadást hozzanak létre, mely egyúttal közösségi is, bevonva a Wikibooks, a Facebook vagy a Twitter felületeit. A tanulmány erről a munkafolyamatról számol be, és az *open scholar*-rá válásról: ne csak a publikáció, a kutató is legyen nyitott – mondják.

A TEI alkalmazásával, tehát a kódolás gyakorlatával a kötetben mindössze két tanulmány foglalkozik részletesen. Az egyik a TEI szabványban a levelezések kódolására nemrégiben bevezetett elemkészlet (*correspDesc*) ismertetése Camille Desenclos tollából, aki további fejlesztési javaslatokat is megfogalmaz. A másik Cynthia Damon alapos dolgozata, mely példákon keresztül mutatja be, az antik szövegek kódolására miért nem használható jelenleg a TEI kritikai apparátusa, s milyen elemekre volna és nem volna szükség. Állítása szerint a TEI kritikai apparátusa a szövegkorpuszra inadekvát, a használatban lévő apparátus összetettebb és kifejezőbb. A digitális átállás azonban egyre sürgetőbb, hiszen antik szövegek kritikai kiadásai még mindig szinte csak nyomtatott formában érhetők el, mely (mást nem említve) az oktatás szempontjából egyértelmű hátrányt jelent.

A kötetben az elektronikus szövegkiadások kritikájával is több tanulmány foglalkozik. Fontos észrevételei vannak Joris van Zundertnek azzal kapcsolatban, mennyire kiaknázatlanul hagyják a hipertext nyújtotta lehetőségeket az elektronikus kiadások. Többségük nem a hipertext modellre épül és egyes elemeit is gyakran alig azonosítják, például ugyanazon URL szolgál azonosításul az adott levél fotójára, átírására és metaadataira. Van Zundert állítása szerint ezen kiadások csupán szó szerinti fordítások könyvszerűből nem könyvszerű médiumba (103).

A könyv talán legizgalmasabb tanulmánya Roberto Rosselli del Turco írása, mely sorra veszi mindazokat a hibákat, melyek egy elektronikus szövegkiadásnak felróhatóak. Az elektronikus forrásokhoz a kutatók többsége máig szkeptikusan viszonyul, s ennek fő okozója éppen az a folyamatos változás, melyet a tanulmányok többsége is (inkább pozitívként) kiemelt. Sokszor nem lehet (oldalra, paragrafusra) pontosan

⁷ Latzkovits Miklós, *Inscriptiones Alborum Amicorum*, hozzáférés: 2018.05.12, <http://dx.doi.org/10.14232/iaa>.

hivatkozni, a hozzáférési útvonal gyakran változik, akárcsak a tartalom: nincsenek editiók, egyik verzió felülírja a másikat. Gyakran ad okot aggodalmakra az elektronikus kiadás programozásának, üzemeltetésének magas költsége is. Megoldatlan probléma a kiadások többségénél az eszközre optimalizálás. A tanulmány szerint még a folyamat elején tartunk, még nem vívtuk meg azt a csatát, ami a digitális forrásokat tudományosan elfogadottá teszi.

Összefoglalva, a *Digital Scholarly Editing: Theories and Practices* a TEI által közreadott kézikönyvek és a digitális bölcsészettel, filológiával foglalkozó monográfiák után egy új naprakész munka kíván lenni, mely a tudományos elektronikus szövegkiadások elméletére és gyakorlatára hoz példákat. Bár a kötetnek nem célja átfogó ismeretek átadása, s többen korábbi publikációikat frissítették csak fel, kétségkívül megismertet a szövegkódolás újabb irányjaival, divathullámaival és leküzdendő problémáival.